

VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETO BIBLIOTEKOS DIREKTORIAUS VACLOVO BIRŽIŠKOS SENŪJŲ SPAUDINIŲ PAIEŠKOS ŽEMAITIJOJE

TOMAS PETREIKIS

Vilniaus universiteto Knygotyros ir dokumentotyros institutas
Universiteto g. 3, LT-01513 Vilnius, Lietuva
El. paštas: petreikist@gmail.com

Pasitelkiant istoriografiją ir archyvinius šaltinius, straipsnyje nagrinėjama Vytauto Didžiojo universiteto bibliotekos direktoriaus Vaclovo Biržiškos 1923–1940 metų veikla formuojant šios bibliotekos fondus. Nepriklausomos Lietuvos valstybėje vangiai kūrėsi atminties institucijų tinklas, ilgai apleista išliko spaudos paveldo apsauga. V. Biržiška nuo 1924 m. spaudos paveldo paieškoms sistemingai telkė Lietuvos pedagogus ir moksleiviją, palaikė ryšius su Telšių ir Šiaulių pedagogais. Telšiuose jam leidinius tiekė vietos gimnazijos mokytojas Viktoras Kamantauskas ir gydytojas Jonas Mikulskis. Biblioteką gerokai parėmė ir Šiaulių valstybinė gimnazija, per kelerius metus padovanojusi daugiau nei keturis tūkstančius leidinių. Aštuonerius metus V. Biržiškai senąsias knygas sumaniai rinko ir tiekė Jonas A. Dargis iš Barstyčių miestelio. Jis daugiausia veikė Šiaurės ir Vakarų Žemaitijoje. Per mažiau kaip dešimtmetį VDU bibliotekos fondus iš Žemaitijos papildė apie puspenkto tūkstančio leidinių, tarp kurių buvo ir keletas unikumų. V. Biržiškos aktyvi spaudos paveldo paieška atkreipė visuomenės dėmesį į senąją knygą, sukėlė jos pabrangimą, o tai turėjo įtakos ir vėlesniam bibliofilijos sąjūdžiui.

Reikšminiai žodžiai: Vaclovas Biržiška, Jonas A. Dargis, Viktoras Kamantauskas, spaudos paveldas, Šiaulių valstybinė gimnazija, Telšių gimnazija, Vytauto Didžiojo universiteto biblioteka, Žemaitija.

Nepriklausomybės 1918–1920 metų kovomis apgynus ir įtvirtinus Lietuvos valstybingumą, rašytojas Liudas Gira, išskeldamas valstybės kūrėjų indėlį į valstybės atkūrimą, parengė 284 fotografijomis [48] iliustruotą *Lietuvos albumą* (1921). Jame sugulė žymiausių to meto Lietuvos valstybės veikėjų, meno ir mokslo kūrėjų fotografijos su

biogramomis. Albume poetu, publicistu pristatytas ir Lietuvos kariuomenės kapitonas Vaclovas Biržiška. L. Gira šį asmenį laikė ne karininku, o publicistu ir poetu, *Smutkelio* slapyvardžiu Voroneže išleidusiu rinkinį *Eilės ir proza* (1918) [53, 251, 301–302]. Didesnės literatūrinės vertės V. Biržiškos kūryba niekada neturėjo ir neįgavo. Prade-

dančio kūrėjo jaunatviškos ambicijos [68, 107] ilgainiui buvo visiškai užmirštos, jam atsidėjus bibliografijos, bibliotekininkystės ir knygotyros mokslams. V. Biržiška ateities kartoms išliko labiau pažįstamas kaip nacionalinės retrospektyviosios *Lietuvių bibliografijos* (4 d., 1924–1939) rengėjas, profesionaliosios knygotyros Lietuvoje kūrėjas, Lietuvos universiteto (nuo 1930 m. – Vytauto Didžiojo) profesorius (iki 1924 m. birželio 1 d. – docentas) ir universiteto bibliotekos direktorius (iki 1931 m. gegužės mėn. – vedėjas [32, 87]; 1923–1944 m.). Stebėtino darbštumo žmogaus gyvenimas, mokslinė ir visuomeninė jo veikla pažįstama tik atskirais pjūviais.

Pavienėse publikacijose ir sintezėse V. Biržiškos bibliografinę [67, 127–150] ir knygotybinę veiklą išsamiai nagrinėjo Vladas Žukas [68, 106–152]. XX a. 7-ajame dešimtmetyje Kauno politechnikos instituto (toliau – KPI) bibliotekos istoriją, apimdama ir V. Biržiškos vadovaujamos VDU bibliotekos 1923–1940 m. veiklą, tyrė Stefanija Užkuraitė [62]. Jos darbus tęsė KPI (nuo 1990 m. – Kauno technologijos universiteto) Retų knygų skyriaus vedėja Nijolė Lietuvninkaitė. Ji plačiau nagrinėjo VDU bibliotekos istoriją [52], fondų komplektavimą [51] ir bibliotekos asmeninius knygų rinkinius [50]. Atgimimo metais ir per pastaruosius dešimtmečius, be minėtų N. Lietuvninkaitės publikacijų,ėjusių apibendrinamojo pobūdžio analizės link, didesnio tyrimų proveržio nepasiekta. Apie istoriografinę tyrimų brandą pasakytina, jog minėti autoriai savo darbams labiau buvo

linkę telktis publikuotus šaltinius, todėl tyrimai be naujos faktografinės medžiagos pamažu išseko.

Esama istoriografinė branda ir tyrimų plėtros galimybės leidžia išskirti dar gilintinus klausimus. Iš jų paveldo tyrimų kontekste išlieka aktualūs Nepriklausomos Lietuvos metais V. Biržiškos vykdyto rankraštinio ir spaudos paveldo paieškų, turėjusių tiesioginę įtaką VDU bibliotekos fondų komplektavimo politikai, tyrimai. Jie atskleistų to meto spaudos paveldo situaciją, parodytų, kokias būdais ir veiklos mastais V. Biržiška prisidėjo prie jo išsaugojimo, tiesiogiai gausindamas VDU bibliotekos fondus. Į šiuos ir kitus gretutinius klausimus gali padėti atsakyti tik išlikę dar mažai eksploatuojami archyviniai šaltiniai.

V. Biržiškai pasitraukus į Vakarus, sukaupta asmeninė archyvinė medžiaga liko VDU bibliotekoje ir buvo nacionalizuota. Gausus profesoriaus dokumentų masyvas po 1950 m. Kauno universiteto uždarymo ir bibliotekos išdalijimo pateko į dabartinę Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteką (toliau – LMAVB). Iš jo LMAVB Rankraščių skyriuje buvo sudarytas atskiras V. Biržiškos asmens fondas (f. 163). Jame vyrauja V. Biržiškai rašyti laišakai ir paties profesoriaus asmeniniai dokumentai. Jie teikia svarbios medžiagos apie buvusius VDU profesoriaus asmeninius ir profesinius ryšius su įvairiais Lietuvos ir užsienio asmenimis. Tuo pačiu keliu į LMAVB biblioteką pateko ir VDU bibliotekos archyvo likučiai (f. 209) [41; 51, 62]. Nors VDU bibliotekos fondas ne itin gausus, jis suteikia svarbių duomenų

apie bibliotekos komplektavimo šaltinius. Tyrimui vertingiausias yra asmeniniam naudojimui V. Biržiškos sudarytas dovanotojų VDU bibliotekai sąrašas „Paukotos knygos nuo 1927–1936 I/V“. Jame iš viso atsispindi 297 dovanojimo aktai [4]. Šis sąrašas yra tarsi 1924 m. Lietuvos universiteto veiklos ataskaitoje paskelbto sąrašo [55, 23–26] papildymas su 1925–1926 m. spraga. Tikslinant VDU bibliotekos, kurios didžioji dalis lietuviškųjų knygų, lituanikos ir lituanistikos darbų dabar yra saugoma Vilniaus universiteto bibliotekos Retų spaudinių skyriuje (toliau – VUB RSS) [52, 72], įgyto spaudos paveldo kiekius ir būklę gelbsti išlikusių knygų proveniencijos. Dalis jų prieinama VUB parengtuose spausdintiniuose [61] ir atnaujinamuose elektroniniuose kataloguose. V. Biržiškos talkininko Jono A. Dargio biografija rekonstruota pasitelkus Švietimo ministerijos dokumentus, saugomus Lietuvos centriname valstybės archyve (f. 391, ap. 7). Archyviniai duomenys pildyti J. A. Dargio sūnaus Sauliaus Dargio ir dukterėčios Giedrės Balsienės atsiminimais.

Tyrimui paranki geografinė imtis, nes visos Lietuvos aprėptis reikalautų platesnių studijų. Todėl, įvertinus V. Biržiškos asmenybės brandą, žinomus ryšius su to meto provincijos inteligentija [59], istoriografiją ir archyvinių šaltinių teikiamas galimybes, straipsnyje keliamas tikslas – ištirti V. Biržiškos vykdytų senųjų spaudinių paiešką Žemaitijoje. Jis bus pasiektas išsiaiškinus šios veiklos mastą, dovanotojus, talkininkus, tiekėjus ir buvusius papildymus, kurie pasiekė VDU biblioteką.

SPAUDOS PAVELDAS IR JO APSAUGA ATKŪRUS LIETUVOS VALSTYBĘ

Carinės Rusijos valdymo metais vykusią Lietuvos kultūros paveldo naikinimo politiką aiškiai regėjo tiek lenkų, tiek lietuvių inteligentai. Todėl, po 1905 metų Tautinės revoliucijos susidarius palankesnėms politinėms sąlygoms, buvo įsteigtos kelios paveldo globa besirūpinančios organizacijos. Lietuvos lenkai ir vietos lenkakalbiai inteligentai daugiausia rėmė 1907 m. įkurtą Vilniaus mokslo bičiulių draugiją [45], o lietuviai – tais pačiais metais įsteigtą Lietuvių mokslo draugiją. Ši organizacija be valstybės palaikymo negalėjo išspręsti visų opių spaudos paveldo apsaugos problemų, kurias spaudoje, kaip daugelis to meto inteligentų, kėlė ir pats V. Biržiška. Jis, atsiliepdamas į lenkų archeologo, Žemaitijos piliakalnių specialisto Liudviko Krzywickio spaudoje išreikštas mintis, 1908 m. „Vilniaus žiniuose“ ragino gelbėti naikinamas uždarytų Žemaitijos vienuolynų bibliotekas [39]. Pirmojo pasaulinio karo metais, dar prieš Vokietijos kariuomenei 1915 m. pradžioje įžengiant į Lietuvą, visame Šiaurės vakarų krašte vyko visuotinis kultūros ir švietimo įstaigų atitraukimas į Rusijos gilumą. Į Daugpilį bei Rostovą prie Dono buvo išgabenta ir Šiaulių visuomeninė biblioteka [58, 10–11], kurią 1911–1912 m. gyvendamas Šiauliuose tvarkė V. Biržiška [3]. Pasak spaudos korespondentų, trūkstant popieriaus, bibliotekos likučiai vietinių šiauliečių buvo naudojami popieriams sukurti [58, 10–11] arba, Pelikso Bugailišio teigimu, tiesiog beatodairiškai deginami [7].

Praėjus Pirmojo pasaulinio karo negandoms, nusinešusioms dvarų bibliotekų turtus, dar dvejus metus vyko Nepriklausomybės kovos su bermontininkais, Sovietų Rusija ir Lenkija. Jų metu Žemaitijoje, labiausiai bermontininkai [65, 7–14] ir vietiniai gyventojai, naikino dvarų archyvų ir bibliotekų likučius [43]. Dėl užsitęsusių karo veiksmų kultūros paveldo apsaugos institucijos negalėjo laiku pradėti savo veiklos. Karo sąlygomis 1919 m. rugpjūčio 18 d. įkurta Valstybės archeologijos komisija (toliau – VAK) [56]. Jos taisyklės 1920 m. sausio 27 d. patvirtino švietimo ministras Jonas Tūbelis. Taisyklės numatė, jog institucija užsiims ne vien materialiojo nekilnojamo paveldo apsauga, bet ir saugos *valstybinių įstaigų ir privatinių žmonių archeologines kolekcijas ir archyvus, valstybinius dokumentus ir t. t.* Konkrečiai tarp savo dvylikos veiklos sričių VAK numatė rūpintis: 1) archeografija (senovės raštais ir chronografais; senovės valstybiniais juridiniais aktais); 2) paleografija (senų rankraščių skaitymu). Prie VAK turėjo būti įkurtas Centralinis Lietuvos archeologijos muziejus, Centralinis Lietuvos istorijos muziejus ir Centralinis Lietuvos istorijos archyvas [63]. VAK jurisdikcijai buvo priskirta tik Lietuvos rankraštinio paveldo globa, todėl nacionalinės bibliotekos funkcijų nė viena iš naujai įsteigtų įstaigų prisiimti negalėjo. Prie nacionalinės bibliotekos steigimo krizės daug prisidėjo ir dramatiški Vilniaus įvykiai.

Dėl Vilniaus lenkų legionierių spaudimo Mykolo Šleževičiaus vyriausybė, neturėdama kuriamos Lietuvos kariuomenės palaikymo, 1918 m. gruodžio pabaigoje galutinai paliko

Vilnių ir persikėlė į Kauną. 1919 m. sausio pradžioje, lenkų legionieriams užėmus Vilnių, nepasidavė tik Lietuvos paštas, kurio darbuotojai buvo palikti ginti strateginių valstybės tikslų. Sostinė ir išsaugotas paštas, sausio 5 d. okupavus Sovietų Rusijos Raudonajai armijai, perėjo Vinco Kapsuko vadovaujamos Lietuvos Tarybų Respublikos (nuo 1919 m. vasario 27 d. – Lietuvos ir Baltarusijos Socialistinės Respublikos – *Litbelo*) valdžios žinion [42]. Pagal Valerijos Vilnonytės surastus Eduardo Volterio užrašus, jo vadovaujamas Lietuvos centralinis knygynas (t. y. biblioteka) Vilniuje savo veiklą pradėjo 1919 m. vasario 1 d. [66, 18]. Todėl savaime suprantama, jog biblioteka veiklai privalėjo gauti leidimą iš V. Kapsuko vyriausybės. Tai nebuvo itin sunku, nes joje liaudies švietimo komisaro (t. y. ministro) pareigas ėjo V. Biržiška [64, 162]. Į jas pastarasis buvo paskirtas po kalinimo Maskvoje, gresiant mirties bausmei. Velesnė Litbelo valdžia Lietuvos centralinį knygyną juridiškai įteisinio Liaudies švietimo komisariato 1919 m. balandžio mėnesio sprendimu „Apie archeologijos komisijos steigimą“ [66, 105]. Lenkijos kariuomenei 1919 m. balandžio 21 d. okupavus Vilnių, E. Volterio vadovaujamos bibliotekos darbą gegužės 1 d. nutraukė naujoji okupacinė valdžia [66, 25].

E. Volteris, atleistas iš darbo, 1919 m. liepos mėnesio pabaigoje persikėlė į Kauną ir rugsėjį padavė prašymą švietimo ministrui J. Tūbeliui skirti jį į Valstybės centralinio knygyno vedėjo pareigas [66, 29]. Švietimo ministras E. Volterio prašymo visiškai patenkinti negalėjo, nes Lietuvos valdžia

niekada tokios bibliotekos nebuvo įsteigusi, bet jis vis tiek buvo įdarbintas kaip būsimas bibliotekos vadovas [66, 37]. Atrodo, jog nacionalinės bibliotekos pirmtako kūrimas Lietuvoje vėlintas sąmoningai, tikintis laiku atgauti Vilnių ir inkorporuoti Lietuvos centralinį knygyną į bendrą šalies atminties institucijų tinklą. Nepaisant strateginių vyriausybės planų, tuo metu dėl nacionalinės bibliotekos pirmtako jai reikėjo priimti atskirą nutarimą. Tik po Ministro Pirmininko Ernesto Galvanausko ir švietimo ministro J. Tūbelio 1919 m. gruodžio 20 d. pasirašyto įsakymo dėl Centralinio valstybės knygyno (toliau – CVK), pavaldaus Švietimo ministerijai, veiklos pradžios padėtis iš esmės pasikeitė. Įstatyme buvo numatyta, jog CVK komplektuos einamąją spaudą, perims Rusijos valstybės įstaigų bibliotekas Lietuvoje, registruos ir prižiūrės privačias bibliotekas. CVK taip pat buvo pavesta rūpintis kaupti *įvairių Lietuvoje išėjusių senųjų raštų bent po 1 egz.* ir parengti visų Lietuvos bibliotekų generalinį katalogą kartoteką [46]. Nacionalinės bibliotekos pirmtakui CVK vadovavo reikiamą patirtį Vilniuje įgijęs E. Volteris. Sparčiausiai buvo pildomi CVK fondai iš nusavintų beglobių šalies bibliotekų. Iš viso vien per 1919–1922 m. Žemaitijoje vykusias ekspedicijas, kuriose dalyvavo CVK darbuotojas S. Brašiškis ir VAK sekretorius Konstantinas Jablonskis, į biblioteką pateko Plungės, Rietavo, Salantų, Šateikių, Žagarės ir kt. dvarų bibliotekos, jų likučiai [5; 66, 40–41]. Sukaupti knygų turtai neturėjo tinkamų patalpų, todėl CVK buvo priverstas glaustis ir nuolat kilnotis

Steigiamojo Seimo (vėliau – Seimo) pastate [66, 34–35]. Dėl susidariusių sunkumų biblioteka labiau panašėjo į didžiulį knygų sandėlį, o ne į nacionalinės bibliotekos pirmtaką. Jo varganą situaciją iš vidaus matė ir V. Biržiška, 1921 m. sausio 15 d.–spalio 1 d. dirbęs bibliotekos vedėju pavaduotoju [66, 99]. Po Žemaitijos dvarus ieškodami archyvų ir bibliotekų naršė ne vien CVK darbuotojai, bet ir Šiaulių kraštotyrininkai su Peliksu Bugailiškiu priešakyje. Iš CVK ir P. Bugailiškiek ekspedicijų radinių suformuotas Centralinio valstybės knygyno Šiaulių skyrius [40; 58, 18–19]. Valstybė savo žinion perėmė didžiąsias beglobes bibliotekas, jų likučius dar rankiojo miestų, miestelių ir kaimų mokytojai, steigdami prie mokyklų muziejėlius ir bibliotekas. Chaotiškas, bet nepaprastai reikalingas spaudos paveldo rinkimas neužkirto kelio jo naikinimui, dažniausiai vykdytam ne išorinės jėgos, o vietos gyventojų. Jį iš dalies skatino nuo karo pradžios išlikęs popieriaus stygius. Šią situaciją V. Biržiškai vaizdžiai aprašė Leoniškių pradžios mokyklos mokytojas Juozas Orentas, dalindamasis karčia savo spaudos paveldo paieškų patirtimi, minėjo: *Daug senų knygų mūsų krašte [Suvalkijoje, – T. P.] žmonės prie vokiečių sudegino, o kitas į „bankrutkas“ [papirosus, – T. P.] baigia sukkti, nes dažnai pasitaiko suklausinėjus nuvykti, o jau tik porą puslapių yra užsilikę* [29].

Pasitraukus V. Biržiškai iš CVK vedėju pavaduotojo pareigų, vedėjas E. Volteris 1922 m. vasario 1 d. perėjo į kuriamą Lietuvos universitetą. Bibliotekos vedėju paskirtas Švietimo ministerijos valdininkas Andrius

Škėma. Jis didesnės patirties bibliotekinin-kystėje ir nusimanymo bibliografijoje neturėjo [66, 101]. CVK, suvaržytas finansiškai ir praradęs kvalifikuotus kadrus, neįstengė atlikti pagrindinių nacionalinės bibliotekos funkcijų: 1) sistemingai kaupti senąsias lietuviškas, Lietuvos ir lituanines knygas ir 2) vykdyti nacionalinės bibliografijos tyrimų. V. Žukas atkreipė dėmesį, kad ir Lietuvos bibliotekų generalinis katalogas taip pat nebuvo parengtas, todėl visas bibliografinis darbas sustojo net nepradėtas [67, 126].

1922 m. vasario 16 d. įsteigus Lietuvos universitetą, sudaryta laikinoji bibliotekos komisija, kuriai priklausė ir E. Volteris, siekė iš Švietimo ministerijos įgyti CVK ir jį integruoti į Universiteto struktūrą. Švietimo ministerija 1922 m. rugsėjo 9 d. į pateiktą Universiteto prašymą atsakė neigiamai, todėl aukštajai mokyklai beliko savarankiškai kurti savo biblioteką. Jos vedėju tų pačių metų gruodį Universiteto senatas išrinko Teisių fakulteto docentą V. Biržišką. Vedėjo pareigas jis pradėjo eiti nuo 1923 m. sausio 1 d., todėl ši data yra laikoma ir bibliotekos įkūrimo data [55, 18].

Tinkamesnės kandidatūros bibliotekos vedėjo pareigoms nei V. Biržiška Lietuvos universiteto senatas negalėjo tikėtis rasti. Jis beveik nepertraukiamai savo bibliotekinę patirtį kaupė nuo mokymosi metų Šiaulių gimnazijoje [68, 106–108]. Nepaisant V. Biržiškos patirties ir pasirengimo, pirmieji Lietuvos universiteto bibliotekos vedėjo darbo metai atnešė daugiausia rūpesčių: trūko lėšų, patalpų, inventoriaus ir pačių knygų. Įkurtos bibliotekos fondą sudarė vos kelias-

dešimt tomų knygų. Universiteto profesūros pastangomis Švietimo ministerija 1923 m. CVK pažadėtą baltisto Adalberto Bezenbergerio daugiau nei puspenkto tūkstančio dydžio lituanistinę biblioteką, nupirktą už simbolinę sumą, perleido Universitetui [50, 57]. Universiteto vadovybė savarankiškai kreipėsi į visuomenę periodinėje spaudoje, o studentai platino atsišaukimus į jaunimą, ragindami aukoti bibliotekai knygų [52, 121]. Pamažu ją aukomis iš visos Lietuvos ir užsienio pradėjo stiprinti įvairios institucijos, įstaigos, organizacijos ir privatūs asmenys. Per pirmuosius pusantrų gyvavimo metų biblioteka sulaukė 168 dovanojimo aktų. Prie bibliotekos rėmimo prisidėjo ir broliai Mykolas, Vaclovas ir Viktoras Biržiškos, tiek individualiai, tiek kolektyviai. Tikriausiai jų sutarimu Universiteto bibliotekai buvo padovanota tėvo Viekšnių gydytojo Antano Biržiškos bibliotekos dalis [55, 24–26].

V. Biržiška „Knygų“ (1922) pirmajame numeryje išdėstęs strateginę valstybės pareigą rengti ir publikuoti mokslui reikalingą bibliografinę informaciją [35], ilgai nesulaukęs valdžios palaikymo, 1924 m. inicijavo Lietuvos bibliografijos instituto steigimą. Prie Universiteto bibliotekos įkurtas institutas veiklos pradžioje gyvavo be etatinių lėšų, todėl ir be didesnių diskusijų jo direktoriumi paskirtas pats iniciatorius [67, 127]. Bibliografijos instituto įsteigimas sukūrė ilgalaikes priemones, leidusias Universiteto bibliotekai perimti apleistas nacionalinės bibliotekos funkcijas. Todėl savaime V. Biržiška siekė ne vien tik rengti bibliografinius išteklius, bet ir vienoje vietoje sukaupti senųjų knygų fondą,

kuris būtų pamatas visiems lituanistiniam tyrimams ateityje.

PIRMASIS SPAUDOS RINKIMO VAJUS ŠIAURĖS IR VAKARŲ ŽEMAITIJOJE

Nors Lietuvos universiteto bibliotekos fondai gausėjo, juose vyravo einamoji spauda užsienio kalbomis. Ji buvo labiau reikalinga studentams, todėl gaunamos dovanos nacionalinės bibliografijos rengimo ir lituanistinės bibliotekos krypties negalėjo išplėtoti. Norint surinkti daugiau lituanistikos, reikėjo arba rengti ekspedicijas į Lietuvos kaimus ir miestelius, kaip tai kitados darė CVK, arba kreiptis į visuomenę. Minėta, jog Universiteto vadovybė spaudoje išplatinto bendrą kreipimąsi, bet rezultatas netenkino direktoriaus. V. Biržiška, kurdamas biblioteką ir užsiimdamas bibliografiniu darbu, pats neturėjo nei patirties, nei laiko organizuoti ekspedicijų, todėl reikėjo ieškoti kitų galimybių. Atkurtoje Lietuvos valstybėje inteligentijos sluoksniu išliko gana negausus. Visuomenėje didžiausią autoritetą išlaikė dvasininkai, bet jį pamažu įgavo ir mokytojai. Pedagogų sparčiai gausėjo šalyje steigiant dvišimties mokytojų seminarus ir plečiant mokyklų tinklą. Mokytojai turėjo nemažai patirties formuojant apskričių miestų ir mokyklų bibliotekas, todėl V. Biržiška laiku ir apdairiai 1924 m. žurnale „Švietimo darbas“ išplatino kreipimąsi „Visiems mokytojams prašymas“. Publikacijoje jis, prašydamas mokytojų talkinti *Lietuvių bibliografijos* darbams, kartu ragino prisidėti ir prie Universiteto bibliotekos kūrimo. Kaip produktyvios pagalbos pavyzdį V. Biržiška išskėlė Panevėžio gimnazijos mokytoją Jurgį

Elisoną. Jis dar iki viešo kreipimosi pats ir per mokinius sugėbėjo tame krašte surasti didelių lituanistinių vertybių ir jas nusiųsti Lietuvos universiteto bibliotekai. Baigdamas mintį V. Biržiška minėjo: *Jei su kitais senaisiais spaudiniais jų savininkai nenorėtų atsiveikinti, tai svarbu žinoti, koki[e] tai raštai, ypatingai jei jie bibliografijai nėra žinomi, arba neteisingai ar nepilnai yra užrašyti.* – Pabaigoje dar pažymėjo: *Renkant reikia vaikams išaiškinti, kad mums vienodai yra brangios ir gerai išlikusios ir suplyšusios, be antraštinių lapų, senos knygos. Tegū atmena visi, kad Lietuvoj iki šiol yra daugybė užslėptų kultūros turtų* [38]. V. Biržiškos kreipimasis trumpa žinute buvo perspausdintas Šiaulių „Kultūroje“ [67, 127]. Paties bibliotekos vedėjo paraginimas rinkti draudžiamą ir smulkiają spaudą atskirai dar paskelbtas „Knygose“ [37]. Todėl informacijos ir tinkamų pavyzdžių buvo užtektinai, kad Universiteto bibliotekos vedėjo kvietimas būtų išgirstas. Vis dėlto, sprendžiant iš V. Biržiškos fonde išlikusios korespondencijos, į prašymą Lietuvos pedagogų atsiliepė mažai.

Lietuvos universiteto bibliotekos vedėjo išplatinta žinia pasiekė ir apskrities miestą Telšius. Pamažu užsimezgė kontaktai su didoku Telšių visuomenininkų, mokytojų ir mokinių būriu. Aktyvumas nebuvo atsitiktinis, nes tuometinėje Telšių mokytojų seminarijoje, brandinant muziejaus idėją, savarankiškai buvo pradėtas senųjų spaudinių rinkimas. Jį dar labiau skatino Telšių gimnazijos ir mokytojų seminarijos direktoriaus kun. Antano Simaičio kvietimu 1924 m. į miestą atvykęs mokytojas Viktoras

Kamantauskas. Lituanistas buvo gerai išsilavinęs: studijavęs Jeilio (1919–1921), Lietuvos (1922–1923) ir Monpeljė (1923–1924) universitetuose [33].

V. Kamantauskas, įsidarbinęs gimnazijoje ir mokytojų seminarijoje, čia rado vietos Ateitininkų kuopos Folkloristų sekcijos sudarytą biblioteką. Ją mokytojas minėjo 1925 m. sausio 28 d. laiške V. Biržiškai: *Didelių retenybų jame nėra. Tokių knygų Žemaičiuose būtų galima pririnkti visą vežimą (neišskiriant ir „Žemaičių Vyskupystės“)*. – Toliau tęsė: *Aš esu kalbėjęs su ateitininkų vadais ir raginau juos siųsti tas knygas Universiteto bibliotekai, bet, kaip visi žemaičiai, jie nelabai sukalbami. Jie kelis kartus prižadėjo, bet iki šiolei tų knygų, rodos, neišsiuntė. <...> Reiktų skubintis, nes, kiek girdėjau, tą rinkinį gana greitai laiku gali ir visą išnešioti įvairūs mokiniai. Jau dabar, rodos, kelios geistinesnės knygos yra dingusios* [25, 1]. V. Kamantausko susidomėjimas senąja lietuviška spauda nebuvo atsitiktinis: jis gerai išmanė senąją lietuvių literatūrą, buvo susipažinęs su tuomet žinomais S. Daukanto rankraščiais [25, 2], taip pat buvo vienas iš pirmųjų Lietuvos universiteto bibliotekos rėmėjų [55, 25]. Todėl mokytojo asmeniniai kontaktai su V. Biržiška, matyt, buvo užmegzti dar Universitete. Pastarojo prašymu V. Kamantauskas vėliau dar ne kartą Telšių ateitininkus kalbino dėl bibliotekos perdavimo Universitetui [25, 2; 26, 8], bet apibendrinamas Žemaitijos spaudos ir rankraštinio paveldo būklę bičiuliui pozityviai aiškino: *Apskritai, knygų šiame krašte yra dar apščiai. Atvažiuavęs čia, aš truputį pakursčiau mokinius, ir dabar turiu šioki toki rinkinėli knygų*

iš 19 amžiaus [25, 2]. Veiklusis V. Biržiškos pagalbininkas, per 1924–1925 m. šv. Kalėdų atostogas užprašęs mokinių pasižvalgyti senų spaudinių, suorganizavo pirmąją talką. Po atostogų V. Kamantauskui pasisėkė iš mokinių surinkti iš viso 70 pavadinimų 84 tomus knygų. Iš jų lietuvių kalba lotyniškais rašmenimis buvo 60, lietuviškai kirilika – 4, lenkų kalba – 4. Į rinkinį pakliuvo ir vienas lietuviškas kalendorius, keletas „Tėvynės sargo“ numerių, lenkiškas laikraštis „Dziennik Wileński“ (1825). Rinkinio pagrindą sudarė XIX a. išleisti leidiniai. Didesnių retenybų V. Kamantauskas rinkinyje neturėjo: išskirtini tik Konstantino Sirvydo *Dictionarium trium lingvarum* (1713) ir Mykolo Olševskio, spėjama, pirmoji *Broma atverta ing wiecznasti* (1753) laida bei dvi M. Valančiaus knygos su autoriaus autografais: *Žemajtiu wiskupistę* (1848) ir *Žine kajp rejke atlikti spawiednę isz wisa amžiaus* (1852). V. Kamantauskas M. Valančiaus autografuotomis knygomis pernelyg nesistebėjo, nes vien *Žemajtiu wiskupisczių* Telšiuose jis buvo matęs apie 10–12 egzempliorių. Vis dėlto per palyginti trumpą laiką ir įvertinus tai, jog mokytojas paprastai maldaknygių ne neimdavęs, V. Biržiškos talkininko suformuotas knygų rinkinys buvo pakankamai didelis [25, 4–7]. Vėliau V. Kamantausko rinkinys mokinių rankomis gausėjo gana sparčiai. Todėl, nepraėjus nė mėnesiui nuo pirmo laiško V. Biržiškai, jis 1925 m. vasario pradžioje jau turėjo apie 200 leidinių. Šį kartą talkininkas, susidūręs su sparčiai gausėjančiu senųjų leidinių kiekiu, galutinai nusprendė dalimis juos išsiųsti V. Biržiškai į Kauną [26].

Atskirai pažymėtinos V. Biržiškos specialiosios užduotys veikliajam V. Kamantauskui. Jis V. Biržiškos pavedimu 1924–1925 m. ieškojo Mikalojaus Daukšos verstos Jokūbo Wujeko *Postilės* (1599). Jos itin reikėjo pačiam V. Biržiškai, nes kartu su broliu Mykolu tada rengė *Postilės* faksimilinę laidą. Iš skubių mokytojo paieškų per mokinius, kurie buvo pagrindiniai žinių teikėjai, turėta duomenų apie du skirtingus *Postilės* egzempliorius. Vienas iš jų buvo privačiame rinkinyje, kitas – Uplyno klebono žinioje [26]. Deja, tolesnė V. Kamantausko korespondencija neišlikusi, todėl tiksliai nežinoma, ar buvusi informacija pasitvirtino. Talkininkas domėjosi ne vien *Postile*, bet ir žvalgėsi kitų spaudos ir rankraštinio paveldo telkinių. Mokytojui apsipratus Telšiuose, pavyko senų knygų ir rankraščių aptikti pas gimnazijos direktorių kun. A. Simaitį. Kad kunigas užsiėmė kolekcionavimu, žinoma iš jo numizmatikos rinkinio [57], bet dabar išaiškėjo, kad jis turėjo ne vien monetų, bet ir senų knygų, rankraščių. Todėl manytina, jog iš kun. A. Simaičio rinkinio V. Kamantauskas perėmė ir žemaičių poeto Antano Klemento rankraštį, kurį mokytojas, pridėjęs prie laiško, 1925 m. vasarį nusiuntė V. Biržiškai į Kauną [26]. Nors talkininko laiške rankraščio aprašymas lakoniškas, bet tai, atrodo, buvo tie patys du 1798 m. A. Klemento rašyti laišakai kunigui Januševičiui [34].

V. Kamantausko žvalgybos po Telšių inteligentų bibliotekas ir archyvus neliko bevaisės. Į V. Biržišką tiesiogiai kreipėsi M. Bartkus ir gydytojas Jonas Mikulskis. Pirmasis dalyvavo steigiant Žemaičių „Alkos“

muziejų, antrasis Telšiuose garsėjęs kaip laisvamanis ir aistringas filatelistas. M. Bartkus 1925 m. V. Biržišką informavo apie 1862 m. rusų ir lietuvių kalbomis išleistą 1861 m. vasario 19 d. baudžios panaikinimo manifesto taisyklių egzempliorių. Spaudinį, reikalui esant, M. Bartkus žadėjo tik paskolinti, bet dovanoti jo neketino [2]. J. Mikulskis V. Biržiškai persiuntė pas Naujųjų Varnių parapijos kleboną kun. Antaną Juozapavičių rastą defektinį veikalą. Jis taip pat pasiūlė atiduoti šešių veikalų mechaninį konvoliutą, sudarytą iš XVIII–XIX a. lietuviškų spaudinių [28].

V. Kamantausko veikla Telšiuose ir paties V. Biržiškos išplatintos žinios paskleidė gandą, kad Universiteto biblioteka superka senuosius leidinius. Iš tikro iki tol mažaverčiais laikyti spaudiniai įgijo vertės Lietuvoje ir užsienyje. Neatlygintiną Universiteto bibliotekos rėmimo idėją propagavęs V. Biržiška 1925 m. sulaukė pirmųjų komercinių pasiūlymų. Po šv. Kalėdų atostogų 1925 m. vasarį į V. Biržišką kreipėsi Telšių gimnazistas Petras Armalis. Jis laiške pateikė leidinių sąrašą su kainomis, tvirtindamas, jog girdėjęs, kad V. Biržiška superka senuosius spaudinius. Jam gimnazistas iš viso už 140 litų siūlė įsigyti septynis XVIII–XIX a. leidinius lietuvių kalba ir vieną lotynišką gramatiką. V. Biržiška, gavęs keletą tokių komercinių pasiūlymų, jų nepriėmė asmeniškai, nors ir pats komplektavo savo biblioteką, bet tai suvokė kaip netinkamą elgesį. Todėl jis ilgai nedelsęs 1925 m. kovą „Lietuvos“ dienraštyje paskelbė straipsnį „Naujų spekuliacijų rūšis“. Jame gana griežtai pasmerkė visus *jaunuosius spekuliantus*, o P. Armalio siūlomas kainas

už leidinius pavadino fantastiškais [36]. Galiausiai V. Biržiška užbaigdamas mintį retoriškai paklausė: <...> *ar neverta būtų mūsų pedagogams rimtai susirūpinti tais jaunais spekuliantais?* [36].

Po šio Universiteto bibliotekos vedėjo pareiškimo spaudos rinkimo vajas blėso. Apie tai laiškuose rašė kitas V. Biržiškos talkininkas J. A. Dargis: *Kiti draugai mažai terenka arba visai nerenka, mat pirmiau rinkti buvo gri[e]bsi, kai pamatė, kad J. Valančius varo „gešėftą“, bet kaip du įkrito į spąstus ir nustojo rinkę* [10]. Iš J. A. Dargio žodžių aiškėja, jog pedagogai atkreipė dėmesį į spaudos prekeivių veiklą, o visos šios prekybos iniciatorius buvo Telšių gimnazistas alsėdiškis Jurgis Valančius. Jis, nors ir bandė 1925 m. rugpjūčio 31 d. laiške V. Biržiškai suteikti tam tikros informacijos apie spaudos paveldo telkinius [31], pats bibliotekos remti spaudiniais nepanoro.

Pirmasis 1924–1925 m. spaudos rinkimo vajas Telšių apylinkėse keitė ir paties V. Kamantausko požiūrį į senąją knygą. Antai 1925 m. jis ketino Universiteto bibliotekai išsiųsti apie 200 leidinių, o vėlesniais metais jų bibliotekai padovanojo gerokai mažiau: 1927 m. – 10, 1928 m. – nė vieno, 1929 m. – 13 [4, 290]. Tais pačiais metais mokytojas, gavęs tarnybą Lietuvos užsienio reikalų ministerijoje, persikėlė gyventi į Kauną. Asmeniniai kontaktai ir einamos pareigos Eltoje, kurios redaktoriumi jis buvo nuo 1931 m. [33], V. Kamantauskui leido 1932–1938 m. priklausyti elitinei XXVII knygos mėgėjų draugijai [24]. Pasak draugijos nario Petro Jakšto, V. Biržiškos talkininkas buvo aktyvus

draugijos narys, savo asmeninėje bibliotekoje turėjęs knygų įvairiausiomis kalbomis, daugiausia kalbotyros klausimais [49]. Žinant vėlesnę V. Kamantausko bibliofilinę veiklą, galima manyti, jog mokytojo darbo metai Žemaitijoje subrandino jį kaip bibliofilą ir sudarė sąlygas kurti asmeninę biblioteką.

TIEKĖJAS JONAS A. DARGIS

Į V. Biržiškos kvietimą 1924 m. atsiliepė ne vien Telšių gimnazistai, bet ir vienas Mažeikių progimnazijos mokinys J. A. Dargis (1906–1946). Tuo metu Mažeikiuose vyko gana aktyvus kraštotyros judėjimas: Mažeikių II pradžios mokyklos mokytojas Stasys Ličkūnas telkė muziejų [60], 1925 m. muziejėlis minimas ir Mažeikių gimnazijoje [36]. Ši aplinka galėjo turėti įtakos tolesnei J. A. Dargio veiklai. V. Biržiškos tiekėjas gyveno Barstyčių miestelyje, tuometiniame Sedos valsčiuje, Mažeikių apskrityje. Jaunuolis buvo kilęs iš neturtingos šeimos: tėvai Jonas ir Ona Dargiai žemės mažai teturėjo (2 ha, vėliau – 4,37 ha) [23, 8, 12], tėvas apy-senis ir ligotas [10], bet nagingas: padirbino Barstyčių bažnyčiai vargonus ir jais vėliau grojo. Šeimoje augo mažesnis brolis Pranas (1912–1988), dvi seserys buvo mirusios mažos [23, 12]. J. A. Dargis mokėsi Mažeikių progimnazijoje, 1925 m. ją reorganizavus į gimnaziją dar vieną pusmetį lankė ir šią mokyklą. Vėliau susirgęs turėjo nutraukti mokslus, tik privačiai pasirengęs ir 1927 m. išlaikęs stojamuosius egzaminus, toliau galėjo mokytis Telšių gimnazijoje. J. A. Dargui tėvai duodavę maisto, o už mokslą susimokėti turėdavo pats, todėl jaunuolis buvo

priverstas verstis korepetitoriavimu [10; 19]. Vėliau, matyt, moksleivis šiek tiek prisidurdavo ir muzikos instrumentų tiekimu Juozapui Žilevičiui [17]. Kiti Universiteto bibliotekos rėmėjai bibliotekai dovanas siųsdavo už savo pinigus, o J. A. Dargis, neturėdamas atliekamo lito pašto siuntoms sukrapštyti, savo menkų pajamų negalėjo skirti siuntiniams pristatyti. Todėl jam V. Biržiška, kaip Universiteto bibliotekos direktorius, apmokėdavo už pašto siuntas [10]. Kartais, taupydamas pinigus ar negalėdamas užmokėti tiekėjui, siuntinius atsiimdavo savo tėviškėje – Vieksniuose, į kuriuos siuntinius pristatydavęs pats J. A. Dargis [19, 1].

V. Biržiškos ir J. A. Dargio bendradarbiavimas, užsimezgęs 1924 m., truko iki 1931 m., kol pastarasis antrą kartą atvyko į Vytauto Didžiojo universitetą studijuoti lituanistikos [22; 23, 12]. Iš tiekėjo pluošto laiškų V. Biržiškai ir asmeninių jo dokumentų susidaro kairiųjų pažiūrų, angažuoto, apsuakraus, ambicingo, įstatymų ribas nevengiančio peržengti, nenuilstančio ir nuolat viskuo besidominčio tiekėjo portretas. J. A. Dargis buvo visuomeniškai aktyvus: priklausė slapčiai „Aušros“ draugijai (1924–1925), šaulys (1924–1929), Barstyčių „Kultūros“ būrelio steigėjas ir valdybos narys (1926–1927) [23, 7, 10]. Jis Universiteto bibliotekai tiekė knygas, dokumentus, paveikslus, liaudies drožinius, rūpintojėlius ir kitokias senienas [17]. Taip pat užrašinėjo tautosaką [8; 13; 14], piešė senesnes apylinkėje išlikusias buities detales, perrašinėjo kapinių įrašus [16]. Per aštuonerius metus tarp Universiteto bibliotekos direktoriaus ir moksleivio užsi-

mezgė gana šilti santykiai. Todėl į tuometinį Lietuvos universiteto profesorių V. Biržišką J. A. Dargis kitaip laiškuose ir nesikreipdavo kaip *Aukštai gerbiamas pone profesoriau*, o pats kartais pasirašydavo *Tamstos idėjų ir darbų tarnas* [16, 3]. V. Biržiška tiekėjui laiškuose ir susitikimų metu dalijo patarimus spaudinių ir dokumentų rinkimo klausimais, mokė tinkamai aprašyti vertybių įgijimo vietą ir laiką [18]. Taip pat bibliografas tiekėjui 1926 m. rugsėjį parūpino *Lietuvių bibliografiją* (1 d., 1924) [18], kad pastarasis galėtų orientuotis senųjų spaudinių paieškoje. Ir vaikas orientavosi gana gerai, vėliau net dalindavo patarimus pačiam V. Biržiškai [21]. 1928 m. pradėjęs eiti „Bibliografijos žinioms“, jas taip pat komplektavo J. A. Dargis [20, 3]. Kartais direktorius tiekėją už pagalbą ir pamalonindavo: jis 1925 m. iš V. Biržiškos gavo Fausto Kiršos redaguojamo „Baro“ almanacho aštuonis numerius [9, 6; 12, 4] ir kitų knygelių.

J. A. Dargis savo rinkimo plotą buvo iškleidęs gana plačiai. Jis veikė tuometinėse Mažeikių, Kretingos ir Telšių apskrityse. Senienų paieškas tiekėjas paprastai vykdavo per mokslo atostogas ir savaitgaliais. Žinoma, šiame darbe lengviausiai J. A. Dargui sekėsi mobilizuoti savo mažametį brolių Praną [10], kuris buvo surinkęs keliasdešimt knygų ir ketinęs išsiųsti V. Biržiškai [11]. Ne vien brolis: galėjo būti ir daugiau giminių, veikliojo tiekėjo suagituotų. Sprendžiant iš M. Valančiaus *Žemajtiu wiskupistę* (1848) antros dalies egzemplioriaus (VUB RSS, Lr2986), kuris yra pabuvęs Lietuvos universiteto bibliotekoje, galima manyti, kad

jame rastos proveniencijos savininkė *Dargytė Valė II kl.* yra giminytės ryšiais susijusi su J. A. Dargiu. Nepaisant giminių pagalbos, vis dėlto J. A. Dargis daugiausia spaudinių surinkdavo pats ekspedicijų metu. Jas jaunuolis paprastai rengdavo savaitgaliais bei per šv. Kalėdų ir šv. Velykų mokslo atostogas. Vasarą tiekėjas buvo mažiau produktyvus, nes tuo metų laiku dirbo tėvų ūkyje. Į ekspedicijas J. A. Dargis paprastai vykdavo kelioms dienoms su nakvyne. Pažymėtina, jog tiekėjas, mokydamasis Telšiuose, turėjo ir talkininką Igną Venckų, su kuriuo kartu gyveno nuomojamame kambaryje [18]. Per ekspedicijas tiekėjui dažniausiai pavykdavo aptikti pavienių knygų ir smulkesnių spaudos telkinių, bet kartais J. A. Dargis krašte užeidavo ir didelių bibliotekų. Talkininkas, dalindamasis vienos ekspedicijos išpūdžiais, rašė: <...> *viename kaime pas vieną žmogų užėjau šešias spintas pilnas prikrautas knygų. Per šventes Velykų 1 spintą peržiūrėjau.* Šioje bibliotekoje buvo daug senųjų lietuviškų knygų ir lituanikos. Jam pasitaikė bibliotekoje aptikti ir XVII a. leidinių [9]. Nors J. A. Dargio pateiktos žinios itin lakoniškos, bet iš šiuo metu žinomų to meto valstiečių bibliotekų Žemaitijoje, tai galėjo būti tik Nasrėnų (dab. Kretingos r.) bibliofilo Juozapo Stropaus turėtoji [47]. J. A. Dargio leidinių rinkimo strategija buvo gana aiški: stengtis senąsias knygas išprašyti veltui [10], o jei iškart nepasiseka, tai nors pasiskolinti, o vėliau dar derėtis [9, 6; 21]. Su davatkomis buvo kitaip apsieinama. Jos galėjo savo noru pačios senas knygas jam atiduoti mainais už naujų knygų įrišimą. Apie tai šios idėjos

autorius detaliau V. Biržiškai rašė laiške: *Yr kitos Ylakiškės davatkos žadėjo surinkti savo knygas, o aš joms už tai įrišu naująsias iš Klebono gautas į storus apdarus. Truklius yra su tom rišimu, bet ką padarysi* [18, 5]. Taigi J. A. Dargis, norėdamas paspartinti senųjų knygų rinkimą, buvo išmokęs ir knygrišystės amato rišdamas kitų asmenų ir savo knygas bei periodiką. Įrišo priešlapiuose paprastai įrašydavo datą, o kartais ją išpausdavo ir specialiu antspaudu. Straipsnio autoriaus rinkinyje yra keletas J. A. Dargiui priklausiusių ir jo paties išrištų leidinių, liudijančių pakankamai gerus jaunuolio knygrišystės įgūdžius.

Išlikusi J. A. Dargio rašytoji korespondencija fragmentiškai atskleidžia, kiek per aštuonerius metus kartų ir kokiais kiekiais jis į Universiteto biblioteką pristatė leidinių. Aiškesnė tik 1925 m. situacija. Tiekėjas gegužę turėjo pririnkęs daugiau nei 35 knygų siuntinį, svėrusį 10 kg [10]. Šį siuntinį, dar gal kiek papildytą, J. A. Dargis išsiuntė bibliotekai birželio 27 d. [12, 4]. Tai buvo vienas iš pirmųjų pradedančio rinkėjo siuntinių. Kadangi V. Biržiška tiekėją mokė rinkimo metodikos, todėl jis kartais nepamiršdavo siunčiamuose spaudiniuose pažymėti radinio vietos ir laiko, bet dažniau tiesiog palikdavo savo autografą raudonu ar žaliu rašalu *Jonas A. Dargis / Barstyčiai*. Nors iš šių proveniencijų atpažįstamų knygų VUB RSS pavyko aptikti tik 10, bet vienoje iš jų svarbi marginalija. M. Valančiaus knygelėje *Žine kajp rejė atlikti spawiednė isz wisa amžiaus* (1857) prie tiekėjo autografų buvo pridėti ir dukart ta pačia ranka palikti Nr. 303 ir dar

triskart pakartoti Nr. 304 įrašai. Numeriai įrašyti neatsitinkamai: tikriausiai, J. A. Dargis taip žymėjo siunčiamų leidinių kiekį, spaudinius kartais numeruodamas. Taigi preliminariai galima manyti, jog tiekėjas Universiteto bibliotekai pristatė daugiau nei 300 leidinių.

Tarp minėtų dešimties J. A. Dargio Universiteto bibliotekai pristatytų leidinių pateko ir vienas unikumas – *Ewangelię polskie y litewskie* (1774), dabar saugomas VUB RSS (Lr 1052). Spaudinį tiekėjas 1925 m. balandžio 22 d. įgijo kažkur Platelių parapijoje, nes ankstesnis jos šeimininkas Antanas Švelnevičius ten gyveno XIX a. viduryje [61]. Tai nebuvo vienintelė J. A. Dargio rankose pabuvusi senosios lietuvių spaudos retenybė. Kai V. ir M. Biržiškos, rengdami M. Daukšos *Postilės* (1599) faksimilę, jos ieškojo po visą Lietuvą, knygą Žemaitijoje buvo suradęs J. A. Dargis. Jis, su V. Biržiška nepasitaręs, *Postilę* 1925 m. išsiuntė studijoms baltistui Jurgiui Geruliui į Leipcigą. Nežinia, kaip J. A. Dargis susisiekė su šiuo Leipcigo universiteto profesoriumi, bet, jaunuolio teigimu, *Postilės* antraštiniame lape jis buvo palikęs donacinį įrašą: *Prof. Gerulliui iš Jono Dargio*. Nėra iki galo aiškus knygos likimas, nes tiekėjas 1925 m. laiške V. Biržiškai skundėsi, jog siuntimo metu ji kažkur dingusi [11]. Sprendžiant iš Vytauto Griciaus atlikto žinomų *Postilės* egzempliorių proveniencijų tyrimo [44], su J. A. Dargio donaciniu įrašu J. Geruliui egzemplioriaus Lietuvoje nėra. Išlikę J. Gerulio laišakai V. Biržiškai taip pat neatskleidžia nieko detalesnio apie *Postilę*. Tad šią žinią, atrodo, reikėtų tikrinti

Vokietijoje. Visgi, nepaisant tolesnių tyrimų galimybių, J. A. Dargio radinys dar kartą patvirtina V. Griciaus išvadą, jog M. Daukšos vertimas buvo platinamas tik po Žemaičių vyskupystę, nes visos iki šiol žinomos *Postilės* yra iš šio regiono [44, 95].

V. Biržiškos talkininkas J. A. Dargis, 1931 m. sausį atvykęs į VDU studijuoti lituanistikos ir anglistikos, vertėsi sunkiai, bet kur kas sėkmingiau nei 1929 m., kai neturėdamas lėšų tęsti mokslų, juos nutraukęs išvyko namo. Pirmaisiais studijų metais J. A. Dargis vertėsi privačiomis pamokomis. Vėliau įsidarbino „Lietuvių kalbos žodyno“ redakcijoje, kuriai rinko žemaitiškus žodžius. J. A. Dargio bendravimas su VDU bibliotekos direktoriumi V. Biržiška jį brandino kaip būsimą knygos mėgėją. Pats J. A. Dargis savo autobiografijoje yra minėjęs, jog neturėdamas kuo užsimokėti už pirmą studijų pusmetį <...> *buvau priverstas vieną kitą anksčiau įsigytą knygą parduoti (Tokiū būdu praradau „Žem. Vyskupystę“ ir Daukanto „Liet. Istoriją“)* [23, 12]. Atrodo, jog tuo metu jis prarado ir retą Lauryno Ivinskio *Kalendorius, arba Metu skajtlus ukiniszkas ant metu nuog užgimima wieszpaties 1848* (1848), kurį jaunuolis 1926 m. sausio 4 d. buvo įgijęs Kruopiuose (Nacionalinis publikuotų dokumentų archyvinis fondas, E657089). Sprendžiant iš J. A. Dargio žodžių ir minėto atvejo, tiekėjas viskuo su V. Biržiška nesidalijo, o apdairiai kaupė ir savo asmeninę biblioteką. Sprendžiant iš išlikusių spaudinių, jis asmeninę biblioteką nenustojo turtinęs senaisiais spaudiniais ir studijuodamas Universitete. J. A. Dargio

sūnus Saulius atsiminimuose rašė, jog tėvas mokytojaudamas Joniškyje (1938–1940), Švėkšnoje (1940–1942) ir Radviliškyje (1942–1944) nuolat kilnojosi [23, 22], todėl daugelį knygų laikė savo tėvų namuose Barstyčiuose. Ten jis turėjo kambarėlį su pilna knygų spinta. Savo nuosavybę spaudiniuose J. A. Dargis žymėjo autografu arba antspaudu *Ex libris* su parašo faksimile. Mokytojas 1944 m. rudenį Radviliškyje sovietinio saugumo suimtas, kalintas Vilniuje. Mirties data nėra tiksliai žinoma, bet, anot giminių, mirė 1946 m. Vilniaus kalėjime. Šviesuolis palaidotas nežinomame kape Rusų kapinių naujojoje dalyje. Dalį J. A. Dargio asmeninės bibliotekos knygų iš brolio Petro septintame dešimtmetyje Barstyčiuose nupirko mitologas Norbertas Vėlius (1938–1996). Iš pastarojo našlės Ramunės Vėliuvienės 2011 m. keletą retesnių XIX a. lietuviškų kontrafakcijų ir minėtą *Lietuvių bibliografiją* (1 d., 1924) įsigijo Domas Kaunas. Dalis J. A. Dargiui priklausiusių XX a. pirmosios pusės knygų ir periodikos dar yra pas gimines Barstyčiuose.

UNIVERSITETO BIBLIOTEKOS RĖMĖJAI ŠIAURĖS RYTŲ ŽEMAITIJOJE

Prieš Pirmąjį pasaulinį karą V. Biržiška, kaip Šiaulių gimnazijos absolventas ir Šiaulių advokatas, buvo gerai žinomas tarp vietos inteligentų. Po karo jo ryšiai su čia pažinotais asmenimis dar nebuvo visiškai nutrūkę. Pirmiausia V. Biržiška atnaujino pažintį su teisininku P. Bugailiškiu [7]. Jis aktyviai dalyvavo 1920 m. steigiant Centralinio valstybės knygyno Šiaulių skyrių ir 1921 m. – Šiaulių „Aušros“ muziejų. Šių atminties institucijų

fondų komplektavimas pačiam P. Bugailiškiui ir Šiaulių inteligentijai buvo prioritetas, bet besikurianti Lietuvos universiteto biblioteka taip pat neliko visiškai užmiršta. CVK Šiaulių skyriaus vedėja Ona Bugailiškienė 1923 m. V. Biržiškai buvo atsiuntusi Šiaulių bibliotekoje turimų dupletų sąrašą, iš kurio Universiteto bibliotekos direktorius galėjo pasirinkti leidinių savo vadovaujamai bibliotekai [6]. Tuo metu biblioteką parėmė ir Šiaulių apskrities savivaldybė *gausiu rinkiniu senesnių prancūziškų leidinių*. Savarankiškai Universiteto bibliotekos fondus kuklia septynių spaudinių dovana papildė Aleksandrijos dvarininko Vytauto Stepono Janavičiaus žmona Marija Janavičienė-Matulionytė [55, 23–24].

Po šiauliškių pirmųjų aukų dovanos Universiteto bibliotekai ilgam nutrūko. Telšiuose V. Kamantauskui aktyviai organizuojant spaudos paveldo rinkimą, garsioji Šiaulių valstybinė gimnazija liko V. Biržiškai nepasiekiamą. Glaudesni buvusio absolvento santykiai su gimnazija užmezgti tik 1926 m., kai jis buvo kviečiamas dalyvauti gimnazijos 75 metų jubiliejiniuose renginiuose [30]. Nuo kitų metų gimnazija pradėjo remti Lietuvos universiteto biblioteką. Iš pradžių kukliai – 45 spaudiniais, vėliau kiekiai ėmė didėti: 1928 m. – 256, 1931 m. – 391. Galiausiai gimnazija 1932 m. Universiteto bibliotekai padovanojo 3351 knygą. Iš viso Šiaulių valstybinė gimnazija VDU biblioteką parėmė mažiausiai 4043 leidiniais [4, 292]. Pagal dydį tai antroji dovana po Vokiečių knygyno savininko Waltherio Fischerio [4, 290; 54]. Deja, jokios detalesnės informacijos,

kuri leistų įvardyti prie bibliotekos rėmimo prisidėjusius Šiaulių valstybinės gimnazijos mokytojus ar vadovybę, nepavyko aptikti gausioje V. Biržiškos korespondencijoje ir kituose šaltiniuose. Todėl atrodo, jog čia buvo kolektyvinis visos gimnazijos darbas, turėjęs būti žinomas ir mokyklos administracijai.

Ilgainiui V. Biržiškos užmegzti ryšiai su Šiaulių „Aušros“ muziejumi [27] taip pat davė apčiuopiamos naudos. Muziejus 1928 m. Universiteto bibliotekai padovanojo 20 leidinių [4, 289]. Įvertinus vien skaičių, tai buvo gana kukli dovana. Tarp Universiteto bibliotekos rėmėjų 1933 m. pateko ir grafas Vladimiras Zubovas (1862–1933), tuo metu gyvenęs Medemrodės dvare, dabartiniame Akmenės rajone. Šiauliuose valdytą Didžiadvarį ir biblioteką jis 1921 m. padovanojo Šiaulių miestui. Vėliau grafas dar ne kartą rėmė Valsybės centralinio knygyno Šiaulių skyrių [58, 21]. Paskutinės V. Zubovo dovanos Šiaulių ir VDU bibliotekoms atiteko paskutiniais jo gyvenimo metais. Grafas 1933 m. Universiteto bibliotekai padovanojo 24 [4, 289], o Valsybės centralinio knygyno Šiaulių skyriui – 43 leidinius [58, 21]. Dovanotojo valia dar kartą išreiškė senosios Šiaulių inteligentijos požiūrį į savų atminties institucijų rėmimą.

IŠVADOS

Nepriklausomos Lietuvos metais spaudos ir rankraštinio paveldo apsaugos teisinė bazė nebuvo sukurta. Valstybė taip pat neturėjo kryptingos jos apsaugos strategijos, todėl šioje srityje tik visuomeninė iniciatyva davė apčiuopiamų rezultatų – visuomeniniais pagrindais provincijoje kuriant muziejus ir

bibliotekas. V. Biržiškos, kaip VDU bibliotekos ir Lietuvos bibliografijos instituto direktoriaus, dėmesys spaudos paveldui pasižymėjo kryptingumu. Formuodamas Universiteto bibliotekos fondus, stengėsi juose sukaupti kuo daugiau senojo Lietuvos spaudos ir rankraštinio paveldo, kuris sudarytų tinkamą bazę tolesniems lituanistikos tyrimams. V. Biržiška savo veiklai pasitelkė Lietuvos pedagogus. VDU bibliotekos direktoriaus dėmesys Žemaitijos regionui buvo išskirtinis, nes jame buvo užmezgęs keletą naudingų ryšių. Jie apėmė šiaurės, vakarų ir šiaurės rytų Žemaitiją, todėl daugiausia spaudinių bibliotekai buvo gaunama iš ten. Pirmąjį spaudos rinkimo vajų 1924–1925 m. inspiravo V. Biržiškos talkininkas – Telšių gimnazijos ir Telšių mokytojų seminarijos mokytojas V. Kamantauskas. Jis spaudinių rinkimą organizavo pasitelkdamas gimnazijos mokinius. Talkininkas į Universiteto biblioteką pristatė daugiau kaip 200 leidinių. Aštuoneerius metus knygas ir kitą paveldą Universiteto bibliotekai tiekė mokinys J. A. Dargis iš Barstyčių miestelio. Jis savarankiškai rengė ekspedicijas po Kretingos, Mažeikių ir Telšių apskritis ir bibliotekai pristatė daugiau kaip 300 spaudinių, iš jų vienas žinomas unikumas. Šiaulių krašte pasižymėjo Šiaulių valstybinė gimnazija. Ji VDU bibliotekai padovanojo 4043 leidinius. Greta aktyvios V. Biržiškos veiklos išryškėjo ir spaudos paveldo vertės kaita. Kai kurie asmenys, buvę jo talkininkai (pvz., V. Kamantauskas), pasuko bibliofilijos kryptimi. Todėl V. Biržiškos veikla ne vien davė apčiuopiamos naudos VDU bibliotekai, bet ir kėlė knygos kultūros, bibliofilijos prestižą Lietuvoje.

NUORODOS

Nepublikuoti šaltiniai

1. ARMALIS, Petras. *Laiškas Vaclovui Biržiškai*. Telšiai. 1925, vasario 10. Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyrius (toliau – LMAVB RS), f. 163–203, lap. 1.
2. BARTKUS, M. *Laiškas Vaclovui Biržiškai*. Telšiai. 1925, kovo 16. LMAVB RS, f. 163–240, lap. 1.
3. BIRŽIŠKAS, Vaclovas. *Autobiografija*. LMAVB RS, f. 163–1, lap. 12.
4. [BIRŽIŠKA, Vaclovas]. *Paaukotos knygos nuo 1927–1936 IV*. LMAVB RS, f. 209–168, lap. 289–283.
5. BRAŠIŠKIS, Stasys. *Kraštotyros darbu... susidomėjau nuo vaikystės*. LMAVB RS, f. 8–179, lap. 13.
6. BUGAILIŠKIENĖ, Ona. *Laiškas Vaclovui Biržiškai*. Kaunas. 1923, gruodžio 5. LMAVB RS, f. 163–1211, lap. 1.
7. BUGAILIŠKIS, Peliksas. *Laiškas Vaclovui Biržiškai*. Šiauliai. 1920, rugsėjo 20. LMAVB RS, f. 163–290, lap. 1.
8. DARGIS, Jonas. *Laiškas Vaclovui Biržiškai*. Barstyčiai. 1924, liepos 4. LMAVB RS, f. 163–322, lap. 1.
9. DARGIS, Jonas. *Laiškas Vaclovui Biržiškai*. Telšiai. 1925, balandžio 28. LMAVB RS, f. 163–322, lap. 6–7.
10. DARGIS, Jonas. *Laiškas Vaclovui Biržiškai*. Barstyčiai. 1925, gegužės 13. LMAVB RS, f. 163–322, lap. 2.
11. DARGIS, Jonas. *Laiškas Vaclovui Biržiškai*. [Barstyčiai]. 1925, birželio 27. LMAVB RS, f. 163–322, lap. 3.
12. DARGIS, Jonas. *Laiškas Vaclovui Biržiškai*. [Barstyčiai]. 1925, rugpjūčio 20. LMAVB RS, f. 163–322, lap. 4–5.
13. DARGIS, Jonas. *Laiškas Vaclovui Biržiškai*. Barstyčiai. 1925, lapkričio 7. LMAVB RS, f. 163–322, lap. 8.
14. DARGIS, Jonas. *Laiškas Vaclovui Biržiškai*. Barstyčiai. 1925, gruodžio 29. LMAVB RS, f. 163–322, lap. 9.
15. DARGIS, Jonas. *Laiškas Vaclovui Biržiškai*. Barstyčiai. 1926, balandžio 24. LMAVB RS, f. 163–323, lap. 1.
16. DARGIS, Jonas. *Laiškas Vaclovui Biržiškai*. Barstyčiai. 1926, gegužės 27. LMAVB RS, f. 163–323, lap. 2–3.
17. DARGIS, Jonas. *Laiškas Vaclovui Biržiškai*. Barstyčiai. 1926, rugpjūčio 5. LMAVB RS, f. 163–323, lap. 4.
18. DARGIS, Jonas. *Laiškas Vaclovui Biržiškai*. Telšiai. 1926, rugsėjo 9. LMAVB RS, f. 163–323, lap. 5–6.
19. DARGIS, Jonas. *Laiškas Vaclovui Biržiškai*. Telšiai. 1927, spalio 30. LMAVB RS, f. 163–324, lap. 2.
20. DARGIS, Jonas. *Laiškas Vaclovui Biržiškai*. Barstyčiai. 1928, liepos 15. LMAVB RS, f. 163–324, lap. 3–4.
21. DARGIS, Jonas. *Laiškas Vaclovui Biržiškai*. Telšiai. 1929, balandžio 21. LMAVB RS, f. 163–324, lap. 5.
22. DARGIS, Jonas. *Laiškas Vaclovui Biržiškai*. Kaunas. 1931, sausio 17. LMAVB RS, f. 163–324, lap. 6.
23. *Jono Dargio asmens byla*. Lietuvos valstybės centrinis archyvas, f. 391, ap. 7, b. 1106. 24 lap.
24. *XXVII knygos mėgėjų draugijos narių registracijos knyga*. Kaunas. 1931–1939. LMAVB RS, f. 59–259, lap. 19.
25. KAMANTAUSKAS, Viktoras. *Laiškas Vaclovui Biržiškai*. Telšiai. 1925, sausio 28. LMAVB RS, f. 163–404, lap. 7.

26. KAMANTAUSKAS, Viktoras. *Laiškas Vaclovui Biržiškai*. Telšiai. 1925, vasario 11. LMAVB RS, f. 163–404, lap. 8.

27. LIUTIKA, Česlovas. *Laiškas Vaclovui Biržiškai*. Šiauliai. 1928, vasario 18. LMAVB RS, f. 163–459. 2 lap.

28. MIKULSKIS, Jonas. *Laiškas Vaclovui Biržiškai*. Telšiai. [19--], balandžio 4. LMAVB RS, f. 163–477. 2 lap.

29. ORENTAS, Juozas. *Laiškas Vaclovui Biržiškai*. Vilkija. 1924, gegužės 10. LMAVB RS, f. 163–489. 1 lap.

30. *Šiaulių valstybinės gimnazijos 75 metų jubiliejaus reikalais atsišaukimas*. LMAVB RS, f. 163–691. 1 lap.

32. VALANČIUS, Jurgis. *Laiškas Vaclovui Biržiškai*. Alsėdžiai. 1925, rugpjūčio 31. LMAVB RS, f. 163–595. 1 lap.

Publikuoti šaltiniai ir literatūra

33. *Antrųjų penkerių veikimo metų (1927. II.16–1932.IX.1) apyskaita*. Kaunas, 1933. 527 p.

34. AŽUBALIS, Algirdas; BUILIENĖ, Diana; KAZLAUSKAITĖ-MARKELIENĖ, Rolanda. *Valstybinė kalba Lietuvos kariuomenėje (1918–1940)*: monografija. Vilnius, 2010, p. 134.

35. BIRŽIŠKA, Vaclovas. *Aleksandrynas*: senųjų lietuvių rašytojų, rašiusių prieš 1865 m., biografijos, bibliografijos ir biobibliografijos. Vilnius, 1990, t. 2, p. 227.

36. BIRŽIŠKA, Vaclovas. Darbą pradedant. *Knygos*: bibliografijos ir kritikos žurnalas, 1922, sausio–vasario (nr. 1), sklt. 1–4.

37. BIRŽIŠKA, Vaclovas. Nauja spekuliacijų rūšis. *Lietuva*, 1925, kovo 19 (nr. 63), p. 2.

38. BIRŽIŠKA, Vaclovas. Uždraustų raštų rinkimas. *Knygos*, 1924, nr. 4–6, sklt. 305–308.

39. BIRŽIŠKA, Vaclovas. Visiems mokytojams prašymas. *Švietimo darbas*, 1924, nr. 2, p. 176–177.

40. BIRŽIŠKA, Vaclovas. Žūstantis turtas. *Vilniaus žinios*, 1908, rugsėjo 27 (spalio 10) (nr. 110), p. 217. Parašas: Raginis

41. BUGAILIŠKIS, Pelikšas. *Gyvenimo vieškeliai*: medžiaga istorijai. Šiauliai, 1994, p. 258.

42. CICĖNIENĖ, Rima. Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos rankraščių fondo komplektavimo istorijos apžvalga. *Tarp knygų*, 2010, nr. 3, p. 9.

43. DUČINSKAS, Juozas. Iš atsiminimų apie pašto valdybos kūrimąsi. Iš *Lietuvos ryšiams – 80*: straipsnių rinkinys. Vilnius, 1998, p. 37–38.

44. GALAUNĖ, Paulius. Kurių kultūros turtų būta Lietuvos dvaruose prieš didįjį karą. *Švietimo darbas*, 1920, lapkritis (nr. 11), p. 30.

45. GRICIUS, Vytautas. M. Daukšos „Postilės“ originalai Lietuvoje ir Europoje. *Kultūros barai*, 1999, nr. 8/9, p. 90–95.

46. ILGIEWICZ, Henryka. Vilniaus mokslo bičiulių draugijos (1907–1939) biblioteka: komplektavimas ir fondų raida. *Knygotyra*, 2011, t. 57, p. 220.

47. Įsakymas apie Centralinį valstybės knygyną. *Laikinosios vyriausybės žinios*, 1920, vasario 6 (nr. 1), p. 4.

48. KAUNAS, Domas. Nasrėnų knygius Juozapas Stropus. *Žemaičių bibliofilas*, 2009, vasario 12 (nr. 5), p. 2.

49. *Kiekvienas lietuvis inteligentas privalo šias knygas turėti savo bibliotekoje*. „1. Lietuvos albumas“: [knygų reklama]. [South Boston (Mass.), 1921]. [3] p.

50. JAKŠTAS, Petras. Kas buvo XVII knygos mėgėjai. Iš *XVII knygos mėgėjų metraštis*. Kaunas, 2004, t. 3, p. 63.

51. LIETUVNINKAITĖ, Nijolė. Asmeniniai knygų rinkiniai Kauno universiteto bibliotekoje 1923–1950 metais. *Knygotyra*, 1991, nr. 18 (25), p. 57–63.

52. LIETUVNINKAITĖ, Nijolė. Kauno universiteto bibliotekos fondo formavimo bruožai (1923–1950). *Knygotyra*, 1992, t. 19 (26), p. 58–73.
53. LIETUVNINKAITĖ, Nijolė. Vytauto Didžiojo universiteto bibliotekos istorijos bruožai (1923–1950). Iš *Vytauto Didžiojo universiteto ir Lietuvių katalikų mokslo akademijos 70-mečio*. Kaunas, 1993, p. 115–126.
54. *Lietuvos albumas*. [Parengė ir suredavo Liudas Gira]. [Kaunas, 1921?]. 435 p.
55. *Lietuvos universitetas, 1929–1930 mokslo metais*. Kaunas, 1930, p. 7.
56. *Lietuvos universiteto veikimo apyskaita, 1922.II.16–1924.VI.15 = Report of the University of Lithuania, February, 1922–June, 1924*. Kaunas, 1924. 292, VI p.
57. MAČIULIS, Dangirdas. Kultūros paveldo apsauga Nepriklausomoje Lietuvoje (1918–1940). *Lituanistica*, 2003, nr. 4 (56), p. 30.
58. MISIUS, Kazys. Iš Salantų bažnyčios ir parapijos istorijos. Iš *Salantų bažnyčia: istorija, meno vertybės ir žmonės: [straipsnių rinkinys, sudarytojas Povilas Šverebas]*. Vilnius, 2011, p. 112.
59. PETRAITYTĖ, Nijolė. *Šiaulių viešoji biblioteka: istorinės atodairos 1920–1950 m.* Šiauliai, 2004. 155 p.
60. PETREIKIS, Tomas. Vaclovo Biržiškos žemaitiškosios knygos koncepcija. *Knygotyra*, 2010, t. 55, p. 127–130, 134–135.
61. PŪNIS, Vladas. Į visuomenę. *Senovė*, 1930, nr. 3, p. 1.
62. *Senoji lietuviška knyga Vilniaus universitete: (Leidinių iki 1800 m. bibliografinė rodyklė)*. [Sudarė N. Feigelmanas; atsak. redaktorius L. Vladimirovas]. Vilnius, 1959, [d.] 1, p. 84.
63. UŽKURAITĖ, Stefanija. Kauno politechnikos instituto bibliotekos veikla 1923–1965 metais. *Bibliotekininkystės ir bibliografijos klausimai*, 1966, t. 5, p. 61–78.
64. Valstybės archajologijos komisijos taisyklės. *Laikinosios vyriausybės žinios*, 1920, kovo 26 (nr. 25), p. 1.
65. VAITKEVIČIUS, Bronius. *Pirmoji darbininkų ir valstiečių valdžia Lietuvoje*: monografija: skiriama LKP įkūrimo ir Tarybų valdžios paskelbimo Lietuvoje 70-mečiui. Vilnius, 1988, p. 162.
66. VILNONYTĖ, Valerija. Bibliotekos veikla 1919–1944 m. Iš *Respublikinė biblioteka, 1919–1969*. [Sudarė ir redagavo St. Elsbergas, A. Lukošius, St. Skrodenis; ats. redaktorius V. Jurgaitis]. Vilnius, 1969, p. 14–32.
67. VILNONYTĖ, Valerija. *Lietuvos TSR valstybinė respublikinė biblioteka, 1919–1940 = Государственная республиканская библиотека Литовской ССР, 1919–1940*: [bibliotekų istorijos metodikos rekomendacijos]. Vilnius, 1984. 167, [1] p.
68. ŽUKAS, Vladas. *Lietuvių bibliografijos istorija*. D. 1. Vilnius, 1983. 238, [1] p.
69. ŽUKAS, Vladas. *Lietuvių knygotyros bruožai*. Vilnius, 1989. 227, [2] p.

SEARCH FOR OLD PRINTS BY VACLOVAS BIRŽIŠKA,
DIRECTOR OF THE LIBRARY OF VYTAUTAS
MAGNUS UNIVERSITY, IN SAMOGITIA

TOMAS PETREIKIS

Abstract

In independent Lithuania, no legal framework for the protection of the press and manuscript heritage had been created, neither had the state a targeted strategy for its protection; therefore, only the public initiative in this area provided considerable results on the public grounds, by creating museums and libraries in province. The attention of V. Biržiška, Director of the library of Vytautas Magnus University (VMU) and the Institute of Lithuanian Bibliography, towards the press heritage could be characterized by single-mindedness. By shaping the University library funds, he tried to gather there the heritage of the old Lithuanian press and manuscripts as much as possible, as it could provide an appropriate framework for the further research in Lithuanian philology. In a systematic manner V. Biržiška had been using the help of Lithuanian educators and students in the search of the press heritage since 1924.

In Samogitia, he kept in touch with educators from Šiauliai and Telšiai. In Telšiai, he received some publications from Viktoras Kamantauškas, the local gymnasium teacher, and doctor Jonas Mikulskis. The library was significantly supported also by the Šiauliai State Gymnasium, which within a few years gave more than four thousand publications to the library. For eight years Jonas A. Dargis from the Barstyčiai town had been collecting and supplying old books to V. Biržiška. He mostly acted in Northern and Western Samogitia. Within less than a decade, the funds of the VMU library had been supplemented by approximately four and a half thousand publications from Samogitia, among them several quite unique. The active search of the press heritage by V. Biržiška drew public attention to old books and caused an increase of their price, which in turn determined the subsequent movement of bibliophilia.

Įteikta 2012 m. sausio mėn.